

E DIEL
11 Nëntor
2012

e-mail: milosao2005@yahoo.com

Shënime e një udhëtarit grek në vitet '30

A mund të rishihet vepra e Lasgush Poradecit?!

*(Një shënim në nderim të figurës së poetit me rastin e
25 vjetorit të vdekjes dhe po ashtu edhe një mëdyshim, nëse
ka ardhur koha për të dhe të tjerë poetë që të rishihet
vepra e tyre)*

Plaga e Odiseut-Nga **Erich Auerbach**

Edi Hila dhe "Arti Evropian i pasluftës së Dytë Botërore"- Nga Stefan Çapaliku

Paradokset e Liberalizmit-Nga Elton Toro

Lala-Nga J.M.G. Le Clézio (Proza)

Kufij të padobishëm-Nga Alehandra Pizarnik (Poezi)

500 vitet e Kapelës Sistine

PROZA
P

Lala e vogël, është pasardhëse e "burrave blu", luftëtarëve të Shkretëtirës së Saharasë. Pas vdekjes së nënës, ajo shkon të jetojë te halla e saj në një lagje të varfër të qytetit, por Lala nuk mund t'i harrojë ata. Fuqia e natyrës, legjendat e popullit të saj, dashuria për Hartanin, bariun i ri memec, ikja e dëshuar drejt shkretëtirës së "tyre", mërgimi në Marsejë, të gjitha këto, veçse e kalisin më shumë shpirtin e saj rrezatues. Lala, edhe pse punon në një hotel të mjerë, edhe pse është shtatzënë, edhe pse bëhet një modele e njohur revistash, asgjë nuk ia zbeh besimin e saj fetar dhe pasionin për shkretëtirën...

NGA J.M.G. LE CLÉZIO*

Lalës i pëlqen të ndjek Hartanin. Ajo ecën pas tij përgjatë shtegut që ai hap. Nuk është saktësisht një shteg, sepse nuk ka gjurmë, por kur Hartani përparon, dallohet qartë që aty kalohet me të vërtetë, dhe jo gjetkë. Ndoshta këto janë shtigjet për dhitë dhe dhelprat e jo për njerëzit. Por Hartani është si një prej tyre, di gjëra që njerëzit nuk i dinë, sheh me tërë trupin e vet e jo vetëm me sytë e tij.

E njëjta gjë është edhe për nuhatjen. Ndonjëherë Hartani shkon shumë larg në pllajën me gurë në drejtim të lindjes. Dielli përvëlton mbi supet e fytyrës e Lalës dhe ajo e ka të vështirë të ndjekë bariun. Në ato momente, ai nuk kujdeset për të. Është duke kërkuar për diçka, pothuajse pa u ndalur, duke u përkulur pak për tokë, duke kërcyer nga shkëmbi në shkëmb. Pastaj, papritmas, ndalon dhe vendos fytyrën mbi dhë, i shtrirë barkazi sikur të ishte duke pirë. Lala afrohet ngadalë, ndërsa Hartani ngrihet pak. Sytë e tij metalikë shkëlqejnë nga kënaqësia, sikur të kishte gjetur gjënë më të shtrenjtë në botë. Midis gurëve, në tokën me pluhur, ka një tufë të gjelbër dhe gri, një kaçubë e vogël me gjethe të holla si shumë të tjera këtu, por kur Lala afrohet fytyrën, ndien aromën, në fillim pak, pastaj sa vjen e bëhet më të thellë: aroma e luleve të bukura, aroma e nenexhikut dhe e glikanxos, aroma e limonit, madje edhe ajo e detit dhe e erës, e livadheve në verë. Të gjitha këto, madje dhe më shumë, i gjen në atë bimë të vogël, të pistë dhe të brishtë, që rritet nën gurë, në mes të pllajës së madhe e të thatë, dhe këtë vetëm Hartani e di.

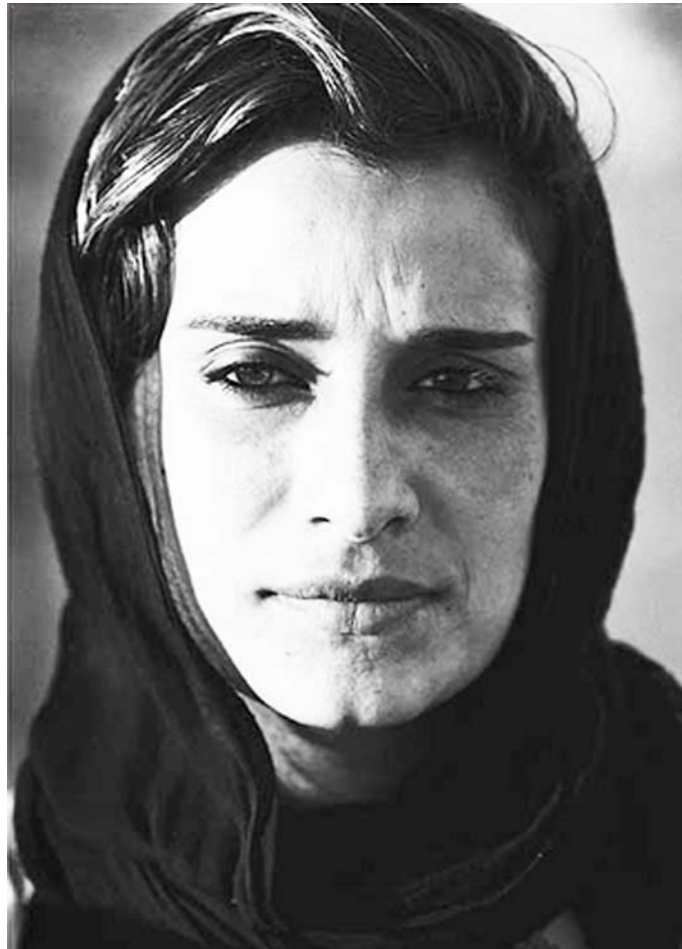
Është ai që ia tregon të gjitha këto aroma të këndshme Lalës, sepse i di vendet ku ato janë fshehur. Erërat janë si gurët dhe si kafshët, secila ka vendin e saj për t'u fshehur. Por duhet të dish t'i gesh, si qentë, përmes erës, duke nuhatur nëpër shtigjet e ngushtë dhe pastaj duke u hedhur, pa hezitim, te vendi ku janë fshehur.

Hartani ia ka treguar Lalës se si bëhet diçka e tillë. Më parë, ajo nuk e dinte këtë, kalonte pranë një shkurreje, apo rrënie pa parë gjë. Ajri është i mbushur me aroma të ndryshme! Ato lëvizin gjatë gjithë kohës, si rryma, ngjiten lart, shkojnë poshtë, takohen, përzihen, ndahen. Mbi gjurmët e një lepurit lundron një erë e çuditshme frike dhe, pak më tej, Hartani i bën shenjë Lalës që të afrohet. Mbi tokën e kuqe, me shikim të parë, nuk ka asgjë, por pak nga pak, vajza ndien diçka si të hidhët, të fortë, erë urine dhe djerse, dhe më pas ajo njuh erën e një geni të egër, të uritur, me qimet e shpupuritura, tek vrapon nëpër pllajë në ndjekje të lepurit.

Lalës i pëlqen shumë të kalojë ditën me Hartanin. Ajo është e vetmja të cilës ai i tregon të gjitha këto gjëra. Të tjerët nuk i përfillo, sepse nuk kanë kohë të presin për të gjetur aromat, ose për të parë fluturimin e zogjve të shkretëtirës. Ai nuk ka frikë nga njerëzit. E vërteta është se njerëzit i ndruhen atij. Thonë se është "Mexhinun", i pushtuar nga shejtani, se është një magjistër, se të hedh syrin e keq. Hartani nuk ka as at e as nënë, ka ardhur nga askund. Një luftëtar i shkretëtirës e ka sjellë, një ditë, në afërsi të një pusi, pa thënë asnjë fjalë. Është ai që nuk ka emër. Ndonjëherë Lala do të donte të dinte se cili ishte në të vërtetë, ajo do të donte ta pyeste: "Prej nga je ti?"

Por Hartani nuk e di gjuhën e njerëzve, nuk u përgjigjet pyetjeve. Djali i madh i Aamës thotë se Hartani nuk mund të flasë, sepse është i shurdhër. Këtë gjë ia ka thënë, një ditë,

LALA

mësuesi; quhen shurdhmemecë. Por Lala e di se kjo nuk është e vërtetë, sepse Hartani dëgjon më mirë se kushdo. Dëgjon dhe zhurmën më të vogël, më të lehtë, sa ne nuk mund ta dëgjojmë edhe po të vëmë veshin në tokë. Di të dallojë zhurmën e një lepurit tek kërcën në anën tjetër të pllajës me gurë, ose kur dikush ecën nëpër shteg, në anën tjetër të luginës. Hartani është në gjendje të gjejë vendin ku këndon cinxri, ose folenë e thellëzës mes barit të gjatë. Por Hartani nuk dëshiron të dëgjojë gjuhën e njerëzve, sepse vjen nga një vend ku nuk ka njerëz, por vetëm dunat e rërës dhe qielli.

Ndonjëherë, Lala i flet bariut, i thotë për shembull: "Biluuu-la!", me ngadalë, duke e parë drejt në sy, aty ku ka një dritë të çuditshme që ndriçon sytë, në ngjyrë metalike të errët. Hartani vë dorën mbi buzët e Lalës dhe ndjek lëvizjen e tyre tek ajo flet. Por ai nuk shqipton asnjë fjalë.

Pastaj, pas njëfarë kohe, ai lodhet, sheh diku tjetër, ulet larg mbi një gur tjetër. Por kjo

nuk ka rëndësi në fund të fundit, sepse tani Lala e di se fjalët nuk kanë me të vërtetë shumë rëndësi. Vetëm atë që duam të transmetojmë, thellë përbrenda nesh, si një e fshehtë, si një lutje, vetëm kjo fjalë ka rëndësi. Hartani nuk flet ndryshe, ai mund të japë e të marrë me këtë fjalë. Ka kaq shumë gjëra që mund të transmetohen nëpërmjet heshtjes. Lala nuk e dinte këtë gjë para se të takonte Hartanin. Të tjerët presin vetëm fjalë, apo akte, prova, ndërsa ai, Hartani, vështron Lalën, me sytë e tij të bukur prej metali, pa thënë asgjë, dhe pikërisht në dritën e syve dëgjohej ajo që do të thotë, apo ajo që do të pyesë.

Kur është i shqetësuar, ose kur është shumë i lumtur, ndalet, vendos duart mbi tëmthata e Lalës, duke zgjatur duart në ajër e pa prekur kokën e saj, qëndron në atë pozicion për një moment të gjatë, me fytyrën e ndriçuar nga drita. Lala ndien ngrohtësinë e pëllëmbëve të tij në faqe dhe në tëmthata, sikur të ishin një zjar; i cili ngroh. Është një ndjenjë e çuditshme, e cila e mbush me lumturi,

duke depërtuar në thellësi, duke e qetësuar dhe e zbutur. Kjo është arsyeja për të cilën Lala e do veçanërisht Hartanin, sepse ka një fuqi në pëllëmbët e duarve të tij. Ndoshta, me të vërtetë është një magjistër.

Lala vështron duart e bariut për të kuptuar. Janë duart të gjata me gishta të hollë, thonjtë si fildish, me lëkurë të hollë dhe kafe, pothuajse e zezë përsipër dhe një rozë në të verdhë pak më poshtë, si gjetet e pemëve që kanë dy ngjyra.

Lalës i pëlqejnë duart e Hartanit. Këto nuk janë duart si ato të burrave të tjerë të qytetit dhe ajo beson se ai nuk është si asnjë tjetër në të gjithë vendin. Janë duart të shkathëta, të lehta e të fuqishme dhe Lala mendon se janë duart fisniku, të birit të një sheiku ndoshta, apo ndoshta të një luftëtari të lindjes, të ardhur nga Bagdadi.

Hartani mund të bëjë çdo gjë me duart e tij, jo vetëm të kapë gurë ose të thyejë dru, por gjithashtu di të bëjë nyje të lëvizshme me fijet e palmave, kurthe për të kapur zogjtë, ose të fishkëllejë, të bëjë muzikë, të imitojë britmat e thellëzës, gjeraginës, dhelprave, si dhe të imitojë zërin e erës, stuhive, të detit, por mbi të gjitha, duart e tij mund të flasin. Kjo është ajo që Lala parapëlqen mbi të gjitha.

Ndonjëherë, për të folur, Hartani ulet mbi një gur të madh, të sheshtë, në diell, këmbët i mban nën fustanin e vet të madh. Rrobat e tij janë tejet të zbehura, pothuajse të bardha, ndaj mund ta dallosh më mirë fytyrën dhe duart e tij me ngjyrën e hijes, dhe kështu ai fillon të flasë.

Në të vërtetë, nuk janë historitë që i tregon Lalës, janë imazhe që krijon në ajër, vetëm me gjepte, me buzët e tij, me dritën e syve të tij. Imazhe efemere që vizatojnë rrufe, që ndizen e fiken, por Lala kurrë nuk ka dëgjuar asgjë më të bukur e më të vërtetë. As tregimet e Naman peshkatarit, as kur Aama i flet për Al Azrakun, Njeriun Blu të shkretëtirës, dhe burimin e ujit të kthjellët që rrodhi nën një shkëmb, nuk janë kaq të bukura. Gjërat që thotë Hartani me duart e tij janë budallallëqe, por është si një ëndërr, sepse çdo imazh që ai krijon e bën në momentin kur nuk e pret, por që është pikërisht ai i duhuri. Hartani flet në këtë mënyrë për një kohë të gjatë, shpallos imazhe zogjsh me krahë të hapur, shkëmbinjsh të mbyllur si grushte, shtëpish, qenish, stuhish, aeroplanësh, lulesh gjigante, malesh, erërash që fryjnë mbi fytyrat e përgjumura. Të gjitha këto nuk do të thonë asgjë, por kur Lala shikon fytyrën e tij, lojën e duarve të tij të zeza, i sheh vërtet imazhet, kaq të bukura dhe të freskëta, të ndriçuara nga drita e jetës, sikur të dilnin vërtet nga pëllëmba e dorës së tij, nga buzët e tij, nga shkëlqimi i syve të tij.

Por gjëja më magjepsëse, kur Hartani flet në këtë mënyrë, është sidomos se nuk ka asgjë që turbullon heshtjen dhe qetësinë. Dielli djeg pllajën me gurë dhe shkëmbinjtë të kuq. Era vjen, ndonjëherë paksa e ftohtë, ose mund të dëgohet shushurima e rërës që rrjedh nëpër të carat e shkëmbinjtë. Me duart e tij të gjata, Hartani tregon një gjarpër që rrëshqet poshtë një luginë dhe, pastaj, ndalet, ngre kokën. Dhe ja, një ibis i bardhë (eudocimus albus) shpallor krahët dhe nis fluturimin e tij. Në qiellin e natës hëna është e rrumbullakët dhe me gishtin e vet tregues, Hartani ndez yjet, një nga një, ja edhe një tjetër... Në verë, fillon të bjerë shi, uji rrjedh nëpër lumenj e zgjeror një pellg ku fluturojnë mushkonjat. Në drejtim të qendrës së qiellit blu, Hartani hedh një gur në formë trekëndëshe që ngjitet e ngjitet dhe pastaj, hop,

